ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA
VOL. IX, 5 SECTIO H 1975

Instytut Ekonomii Politycznej i Planowania
Wydział Ekonomiczny UMCS

Andrzej ŻUK

Znaczenie procesu wyrównywania poziomów rozwoju gospodarczego krajów RWPG

Значение процессов выравнивания уровней экономического развития стран — членов СЭВ

Die Bedeutung des Prozesses der Ausgleichung der Wirtschaftsentwicklungsstufe von RGW-Ländern

Dalszy rozwój współpracy europejskich krajów socjalistycznych członków Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej jest obecnie w centrum uwagi wszystkich krajów należących do tej organizacji. Znajduje to wyraz w oficjalnych komunikatach z kolejnych sesji plenarnych oraz w specjalnych dokumentach, poświęconych przede wszystkim określeniu zasad i kierunków rozwoju wzajemnej współpracy państw socjalistycznych.

Jednym z ważniejszych ustaleń przyjętego przez XXV jubileuszową sesję RWPG „Kompleksowego programu dalszego pogłębienia i doskonalenia współpracy i rozwoju socjalistycznej integracji gospodarczej krajów członkowskich RWPG"[1] są ustalenia zawarte w rodziale II odnośnie do „stopniowego zbliżania i wyrównywania poziomów rozwoju gospodarczego krajów członkowskich RWPG". W dokumencie tym tendencję do wyrównywania poziomów rozwoju gospodarczego nazywa się „obiektywnym procesem historycznym w rozwoju światowego systemu socjalistycznego", a dalej wskazuje się na fakt, że proces ten jest warunkiem „osiągania wyższego poziomu wydajności pracy społecznej w krajach socjalistycznych w porównaniu z krajami kapitalistycznymi".

Problem wyrównywania poziomów krajów RWPG nie pojawił się dopiero obecnie, był on przedmiotem rozważań ekonomistów a nawet

[1] *Kompleksowy program dalszego pogłębienia i doskonalenia współpracy i rozwoju socjalisycznej integracji gospodarczej krajów członkowskich RWPG*, Warszawa 1971.

przedmiotem oficjalnych obrad RWPG już znacznie wcześniej.[2] Dlaczego jest on obecnie tak aktualny? Cytowany wyżej dokument odpowiada na to pytanie następująco: „aktualność zadania wyrównywania poziomów jest potęgowana wymogami rewolucji naukowo-technicznej, potrzebą dalszego pogłębienia i doskonalenia współpracy i rozwoju socjalistycznej integracji gospodarczej". Dlatego należy zatrzymać się nad zagadnieniem szczególnej roli procesu wyrównywania poziomów rozwoju gospodarczego krajów RWPG. Jak wynika z cytowanych fragmentów, pozytywne rozwiązanie tego problem uważa się za warunek konieczny do dalszego rozwoju współpracy krajów RWPG, polegającej na pogłębianiu współpracy produkcyjnej między omawianymi krajami, czyli na pogłębieniu specjalizacji i rozwoju kooperacji produkcji. Ta forma współpracy jest bowiem szczególnie istotna dla krajów biorących w niej udział ze względu na korzyści wyrażające się najogólniej w podnoszeniu efektywności gospodarowania.

Dotychczasowy okres rozwoju współpracy krajów RWPG można podzielić na dwa etapy. Pierwszy, obejmujący lata pięćdziesiąte, w którym współpraca gospodarcza krajów socjalistycznych, mimo że miała dla rozwoju gospodarczego tych krajów zasadnicze znaczenie, ograniczała się do wymiany towarowej oraz do różnorodnych form pomocy ekonomicznej. Inne formy współpracy, jak na przykład różnorodne formy współpracy produkcyjnej, w zasadzie nie występowały. Po pierwsze dlatego, że między krajami istniała, szczególnie w pierwszych latach omawianego okresu, zbyt duża rozpiętość w poziomach rozwoju przemysłowego, po drugie, ogólny poziom rozwoju gospodarczego, szczególnie krajów słabiej rozwiniętych, był zbyt niski, co również hamowało rozwój tych form współpracy.[3] Etap drugi zaczyna się z początkiem lat 60-tych. Ogólnie można powiedzieć, że jest to okres, w którym pojawiają się nowe formy współpracy — kooperacja i specjalizacja w produkcji przemysłowej. Formy te mogły rozwijać się dzięki koordynacji planów rozwoju gospodarczego tych krajów, zapoczątkowanej już w końcu lat 50-tych. Brak tej koordynacji oraz niedostateczny stopień rozwoju międzynarodowego podziału pracy w ramach RWPG doprowadził w drugiej połowie tych lat do pewnych trudności gospodarczych. Trudności wyraziły się przede wszystkim w zwolnieniu tempa wzrostu gospodarczego lub we wzroście społecznego kosztu tego wzrostu. Równie niekorzystnym następstwem było nienadążanie za

---

[2] Por. M. Rakowski.: *Współpraca gospodarcza krajów socjalistycznych,* „Życie gospodarcze", 1958, nr 28; *Porównanie rozwoju gospodarczego krajów socjalistycznych,* Warszawa 1969 — praca zbiorowa ekonomistów radzieckich; „podstawowe zasady międzynarodowego socjalistycznego podziału pracy" przejęte przez sesję RWPG w 1962 r. opublikowane w *Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej,* Warszawa 1964, s. 156—179.

[3] Problem ten podkreśla m. in. J. Sołdaczuk w pracy: *Handel międzynarodowy a rozwój gospodarczy w socjalizmie,* Warszawa 1970, s. 125.

kierunkami i tempem postępu technicznego na świecie.[4] Formalnym wyrazem dążenia krajów RWPG do rozwoju współpracy produkcyjnej było uchwalenie w 1962 roku *Podstawowych zasad międzynarodowego socjalistycznego podziału pracy.*[5] W dokumencie tym wskazuje się na kierunki oraz formy współpracy i pomocy, które powinny sprzyjać rozwojowi specjalizacji i kooperacji produkcji. Efektem rozwoju tych form współpracy produkcyjnej powinno być zbliżanie poziomów rozwoju gospodarczego krajów RWPG, co umożliwi następnie dalsze zacieśnienie współpracy produkcyjnej. Widzimy więc, że istnieje tu sprzężenie zwrotne — zbliżenie poziomów warunkuje możliwość wprowadzenia współpracy produkcyjnej, a współpraca sprzyja wyrównywaniu poziomów rozwoju omawianych krajów. Dzieje się tak dlatego, że specjalizacja produkcji powoduje stosunkowo większe zmiany w skali produkcji w krajach słabiej rozwiniętych niż w krajach bardziej rozwiniętych, a co za tym idzie, przynosi większe korzyści tym krajom z tytułu oszczędności w jednostkowych kosztach wytwarzania oraz z tytułu wzrostu wydajności pracy. Sam fakt specjalizowania się w niektórych rodzajach produkcji powoduje szybki jej rozwój w połączeniu z podniesieniem poziomu technicznego wyrobów oraz ich jakości. Poziom techniczny produkcji specjalizowanej musi być we wszystkich krajach wysoki, w przeciwnym razie specjalizacja nie miałaby sensu. Osiąganie tego pożądanego poziomu technicznego w krajach niżej rozwiniętych łączy się z przeskakiwaniem etapów rozwoju technicznego w tych krajach, dzięki współpracy naukowo-technicznej z krajami o wyższym poziomie rozwoju.[6]

Wydawać by się mogło, że w obliczu niewątpliwych korzyści, jakie niesie ze sobą rozwijanie międzynarodowego socjalistycznego podziału pracy, nastąpić powinien szybki jego rozwój. Tak się jednak nie stało. Wiązało się to z istnieniem w omawianym okresie, tzn. w pierwszej połowie lat 60-tych, szeregu czynników hamujących rozwój międzynarodowego podziału pracy w krajach RWPG. Najważniejszym hamulcem rozwoju specjalizacji produkcji była konkurencyjna struktura przemysłu omawianych krajów, ukształtowana w latach 50-tych, a wynikająca bezpośrednio z widocznych, szczególnie w pierwszej połowie tego okresu tendencji autarkicznych. Istotnym czynnikiem był także brak dostatecznej ilości środków, które można by przeznaczyć na rozwój produkcji specjalizowanej. Rozwój tej produkcji wiązał się bowiem z koniecznością poniesienia poważnych niekiedy nakładów inwestycyjnych, skierowanych bądź

---

[4] Por. J. Sołdaczuk: *Handel międzynarodowy a rozwój gospodarczy w socjalizmie, op.cit.*, s. 126.

[5] Por. *Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej*, Warszawa 1964, s. 156—179.

[6] Argument ten wysuwa Rakowski w artykule: *O wyrównanie frontu gospodarczego krajów socjalistycznych, op. cit.*

na budowę nowych zakładów, bądź na modernizację już istniejących. Poważnym mankamentem był także brak rozwiniętego rachunku efektywności międzynarodowego podziału pracy, co prowadziło do niezrozumienia i niedocenienia korzyści płynących z tego tytułu. Pewien niekorzystny wpływ miały także opory przedsiębiorstw i ich załóg, zwykle niezbyt przychylnych wszelkim zmianom w profilu i asortymencie produkcji.[7]

Następne lata przyniosły pewien postęp w pogłębianiu współpracy produkcyjnej między omawianymi krajami. Ocenia się, że obecnie około 20% eksportu Polski do krajów RWPG stanowią wyroby objęte porozumieniami specjalizacyjnymi.[8] Postęp nie jest jednak zadowalający, szczególnie jeśli chodzi o aktualne potrzeby i dążenia krajów RWPG. Efekty realizowanej obecnie w krajach socjalistycznych strategii rozwojowej, określanej w polskiej literaturze ekonomicznej „strategią intensywnego i bardziej selektywnego rozwoju", zależą przede wszystkim od dalszego rozwoju współpracy produkcyjnej krajów socjalistycznych. Jak podkreśla J. Pajestka, strategia ta nie ma sensu bez rozwiniętej międzynarodowej specjalizacji produkcji.[9]

Można zatem podstawić pytanie: jakie czynniki hamują rozwój tej najbardziej korzystnej dla omawianych form współpracy krajów? Głównym czynnikiem oddziałującym niekorzystnie są istniejące nadal wyraźne różnice w poziomie rozwoju przemysłowego między omawianymi krajami, bowiem „stopień i głębokość procesów integracyjnych zachodzących między krajami RWPG, różnorodność form współpracy i uzyskiwany przez te kraje efekt w wyniku uczestniczenia w tej współpracy zależy wprost proporcjonalnie od stopnia rozwoju wszystkich krajów a odwrotnie proporcjonalnie od wielkości różnic między maksymalnymi i minimalnymi poziomami".[10]

Widzimy więc, że dążenie do rozwoju więzi produkcyjnych na pewnym, stosunkowo wysokim etapie rozwoju jest czynnikiem obiektywnym, występującym nie tylko w krajach socjalistycznych. Dowodem jest integracja krajów Europy Zachodniej, znacznie dalej posunięta niż w krajach socjalistycznych. Kraje te wcześniej osiągnęły etap rozwoju sił wytwórczych, umożliwiający rozwój specjalizacji i kooperacji produkcji, a dodatkowym, równie ważnym czynnikiem sprzyjającym, było niewielkie zróżnicowanie tych krajów pod względem poziomu rozwoju przemysłowego.

Ze względu na znaczenie procesu wyrównywania poziomów rozwoju

---

[7] Por. J. Sołdaczuk: *Strukturalne przeobrażenia we współczesnej gospodarce światowej* [w:] *Międzynarodowe sttosunki ekonomiczne*, Warszawa 1964, s. 84—86.

[8] Por. D. Fikus: *RWPG — Fakty*, Warszawa 1970.

[9] Por. J. Pajestka: *Strategia rozwoju i rachunek ekonomiczny*, „Życie Gospodarcze", 1969, nr 27.

[10] J. Bielajew: *Ekonomiczeskije intieriesy i sotrudniczestwo stran członow SEW*, „Woprosy ekonomiki", 1970, nr 1.2

gospodarczego między omawianymi krajami należy prześledzić ten proces na przestrzeni dotychczasowego rozwoju krajów RWPG oraz wskazać na perspektywy rozwiązania tego zagadnienia. Punktem wyjściowym będzie określenie zróżnicowania krajów socjalistycznych pod względem poziomu rozwoju w 1950 roku. Posłużono się w tym celu powszechnie stosowanym wskaźnikiem dochodu narodowego *per capita*. Ze względu na uzależnienie wyników od metody przeliczeń prezentowano wyniki kilku szacunków odnośnie do tego samego zagadnienia.

Zaprezentowane w tabeli 1 dane świadczą o dużym zróżnicowaniu krajów RWPG w 1950 r. Ponieważ oceny w poszczególnych szacunkach różnią się, starano się wskazać jedynie na skalę zróżnicowania pod względem poziomu omawianego wskaźnika. Najwyżej rozwiniętym krajem w tym okresie była Czechosłowacja; wskaźnik DN *per capita* dla tego kraju przewyższał poziom tego wskaźnika dla Polski, Węgier (szacunek 1 i 3) i NRD (szacunek 1 i 2) o 30—40%. Nieco niższy poziom od wskaźnika dla Polski osiągnął w tym okresie wskaźnik dla ZSRR a najniższy dla Rumunii i Bułgarii. Relacja między minimalnym i maksymalnym poziomem (Rumunia i Czechosłowacja) wynosiła prawie 1 : 3, była to więc różnica bardzo duża.

W okresie 1950—1972 nastąpiła zmiana sytuacji w stopniu zróżnico-

Tab. 1. Poziom dochodu narodowego krajów RWPG w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 1950 roku. Poziom Polski przyjęto za 100

Die Höhe von Nationaleinkommen der RGW-Länder im Jahre 1950, pro 1 Einwohner umgerechnet; die Höhe von Polen wird als 100 angenommen

Kraje	Dochód narodowy na 1 mieszkańca		
	1	2	3
Bułgaria	66	42	69
Czechosłowacja	130	137	144
NRD	99	100	135
Polska	100	100	100
Rumunia	49	46	53
Węgry	103	81	100
ZSRR	88	—	94

Tab. 2. Poziom dochodu narodowego na 1 mieszkańca w krajach RWPG w 1972 r. Poziom Polski przyjęto za 100

Die Höhe von Nationaleinkommen pro 1 Einwohner in den RGW-Ländern im Jahre 1972; die Höhe von Polen wird als 100 angenommen

Kraje	Dochód narodowy na 1 mieszkańca		
	1	2	3
Bułgaria	79	115	98
Czechosłowacja	127	121	134
NRD	127	142	150
Polska	100	100	100
Rumunia	77	89	88
Węgry	85	96	94
ZSRR	—	114	108

Źródło: obliczenia własne na podstawie szacunków: 1) szacunek ekonomistów radzieckich dla 1963 r. w pracy — *Porównanie rozwoju gospodarczego krajów socjalistycznych*, Warszawa 1969, s. 302; 2) szacunek A. Karpińskiego i B. Zielińskiej dla 1962 r. w artykule *Niektóre problemy rozwoju gospodarczego Polski w latach 1956—61 na tle innych krajów socjalistycznych*, „Gospodarka planowa", 1962, nr 6; 3) obliczenia P. Bożyka na podstawie różnych źródeł, m. in. danych publikowanych w krajach kapitalistycznych; P. Bożyk, W. Grabska, M. Łytko: *Integracja a współpraca gospodarcza w Europie*, MON 1972, s. 24, tab. 3. Przeliczeń dokonano (przy szacunku 1 i 2) na podstawie danych [w:] *Rozwój gospodarczy krajów RWPG 1950—68*, GUS 1969, s. 14—43; *Rocznik statystyczny GUS 1972; Rocznik statystyczny GUS 1973.*

wania poziomów rozwoju omawianych krajów. Kraje słabiej rozwinięte, dzięki mobilizacji środków wewnętrznych a także dzięki współpracy z bardziej rozwiniętymi krajami RWPG, zdołały osiągnąć najwyższe tempo wzrostu wśród krajów RWPG. Dane odnoszące się do zróżnicowania tych krajów w r. 1972 zawiera tabela 2.

Jak wynika z tabeli 2, nastąpiły istotne zmiany w relacjach wskaźnika DN *per capita* w omawianych krajach. Przede wszystkim zmniejszyła się zasadniczo skala różnic względnych między tymi krajami. Wskaźnik kraju o najniższym poziomie rozwoju (Rumunia) jest niższy od wskaźnika maksymalnego (dla NRD) mniej niż dwukrotnie. Mimo to sytuacja nie jest zadawalająca. Istniejące obecnie różnice w poziomie rozwoju gospodarczego nadal utrudniają rozwój współpracy produkcyjnej między omawianymi krajami, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że różnice te rosną przy uwzględnieniu wskaźnika produkcji przemysłowej w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Dla uwypuklenia tych różnic przedstawiono w tabeli 3 dane dotyczące produkcji niektórych wyrobów przemysłowych w omawianych krajach.

Tab. 3. Produkcja niektórych wyrobów przemysłowych w krajach RWPG w 1972 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca kraju

Die Produktionshöhe von einigen Industrieerzeugnissen in den RGW-Ländern im Jahre 1972 pro 1 Einwohner des Landes umgerechnet

Kraje	Energia elektryczna	Stal surowa	Kwas siarkowy	Tworzywa sztuczne	Cement
	w kWh	w kilogramach			
Bułgaria	2590	247	59,8	14,3	455
Czechosłowacja	3537	876	81,9	20,4	554
NRD	4268	330	61,3	26,6	520
Polska	2313	408	76,7	9,0	423
Rumunia	2098	358	56,1	13,2	445
Węgry	1570	315	56,4	9,6	286
ZSRR	3467	507	55,3	8,1	411

Źródło: *Rocznik statystyczny GUS 1973*, Warszawa 1973, s. 675. Tabela 3 zawiera wskaźniki produkcji podstawowych wyrobów przemysłowych decydujących o potencjale przemysłu metalowego, chemicznego i budownictwa, a także o poziomie wyposażenia przemysłu w podstawową siłę napędową, jaką jest energia elektryczna.

Z danych tych wynika, że zróżnicowanie krajów socjalistycznych w produkcji przemysłowej jest bardzo wyraźne. I tak, relacja między minimalnym a maksymalnym poziomem dla poszczególnych wyrobów wynosi: w produkcji energii elektrycznej 1:2,7 (Węgry — NRD), stali surowej 1 : 3,6 (Bułgaria — Czechosłowacja), kwasu siarkowego 1 : 1,5 (ZSRR — Czechosłowacja), tworzyw sztucznych 1 : 3,3 (ZSRR — NRD), cementu 1 : 1,9 (Węgry — Czechosłowacja). Zróżnicowanie to pogłębia stopień przetwórstwa wymienionych wyrobów w krajach wyżej rozwiniętych.

Trudności w zacieśnianiu więzi produkcyjnych, wynikające z różnic ilościowych, pogłębiają różnice w jakości i poziomie technicznym wyrobów. Utrudnia to realizację zasady obustronnych korzyści przy wymianie towarów produkowanych w wyniku zawarcia umów o specjalizacji w produkcji niektórych wyrobów. Nikt nie zgodzi się bowiem rozwijać produkcji specjalizowanej pewnych wyrobów, w zamian za które otrzymałby od swego partnera inne produkty, o wiele niższym poziomie technicznym i jakości niż te, które mógłby produkować samodzielnie.

Są jednak gałęzie i asortymenty produkcji przemysłowej, szczególnie w przemyśle maszynowym, gdzie współpraca produkcyjna rozwija się. Według danych zaczerpniętych z *Rocznika Statystycznego GUS 1973*, udział maszyn i urządzeń oraz środków transportu w imporcie wszystkich omawianych krajów wynosił w 1971 roku ponad 30%, natomiast w eksporcie tylko Rumunia i ZSRR posiadały wskaźnik niższy niż 30%. Umowy specjalizacyjne obejmują w przemyśle maszynowym około 5% ogólnej liczby typowymiarów produkowanych przez te kraje. Relatywnie najwyższy wskaźnik udziału produkcji specjalizowanej w ogólnej produkcji występuje w produkcji łożysk tocznych — ponad 90%, w produkcji urządzeń walcowniczych około 80%, oraz w produkcji aparatów do przeróbki ropy naftowej — około 75%.[11]

Reasumując należy stwierdzić, że istniejące zróżnicowanie poziomów rozwoju krajów socjalistycznych wpływało hamująco na tempo rozwoju współpracy produkcyjnej w ramach omawianych krajów, ale jednocześnie jej zapoczątkowanie w latach 60-tych sprzyjało zmniejszeniu tego zróżnicowania. Zatem, aby zlikwidować hamujące zacieśnianie współpracy różnice w poziomach rozwoju, należy rozwijać specjalizację produkcji w tych dziedzinach, w których jest to możliwe w chwili obecnej, a następnie rozszerzać ją na dalsze dziedziny i rodzaje produkcji przemysłowej, w miarę wzrostu poziomu technicznego i skali produkcji, w tych nowych gałęziach. Wysiłki te czynić należy, nie czekając aż poziomy rozwoju gospodarczego omawianych krajów zbliżą się na tyle, dzięki indywidualnym przedsięwzięciom poszczególnych krajów, że nie będą hamowały zacieśniania współpracy produkcyjnej. Zdaniem J. Sołdaczuka, wszystko wskazuje na to, że „droga autonomicznego rozwoju krajów RWPG nie przyniosłaby w bliskiej przyszłości podniesienia poziomu technicznego, jakości i obfitości ich produkcji przemysłowej, nie sprzyjałaby tym samym rozwijaniu wzajemnej współpracy".[12] Podobne wnioski formułują inni autorzy zajmujący się tym

---

[11] Dane zaczerpnięto z pracy D. Fikusa: *RWPG — Fakty, op. cit.*, s. 180.

[12] Sołdaczuk: *Handel międzynarodowy a rozwój gospodarczy w socjalizmie, op. cit.*, s. 141.

problemem, m. in. S. Kuziński i Z. Kamecki.[13] W celu przyspieszenia rozwoju integracji ekonomicznej krajów socjalistycznych, proponuje się dokonanie następujących zmian zarówno w samym systemie współpracy, jak i wewnątrz poszczególnych krajów: po pierwsze — wzmocnienia roli mechanizmów rynkowych we współpracy krajów RWPG przy jednoczesnym umocnieniu planowych powiązań między omawianymi krajami; po drugie — dokonania zmian w instytucjonalno-organizacyjnej sferze współpracy (chodzi o zmianę sposobu działania niektórych organizacji, jak też o utworzenie nowych instytucji i organizmów), po trzecie — stymulowania rozwoju współpracy przez stworzenie bodźców dla przedsiębiorstw w kierunku podnoszenia poziomu technicznego i jakości wyrobów wewnątrz omawianych krajów, po czwarte — zwiększenia roli rachunku ekonomicznego we wzajemnej współpracy tak dla określenia efektów dotychczasowej współpracy jak dla tworzenia racjonalnych podstaw dla tej współpracy przez rozwój podziału pracy między krajami RWPG.[14]

Obok wyżej wymienionych czynników, szczególnie korzystnym czynnikiem mogącym przyspieszyć rozwój kooperacji i specjalizacji produkcyjnej między tymi krajami jest proces wyrównywania poziomów rozwoju gospodarczego omawianych krajów. Można wskazać na perspektywy tego procesu do 1980 r. i posłużyć się w tym celu prognozą zaprezentowaną przez autorów pracy *Prognozowanie rozwoju rynku RWPG*.[15] Autorzy pracy oparli się na prognozie tempa wzrostu dochodu narodowego w krajach RWPG w latach 1971—1980, opracowanej przez Europejską Komisję Gospodarczą, a następnie skorygowali te wskaźniki na podstawie osiągnię-

Tab. 4. Rozmiary dochodu narodowego na 1 mieszkańca w roku 1980
Die Höhe von Nationaleinkommen pro 1 Einwohner im Jahre 1980

Kraje	DN na 1 mieszkańca	
	w dolarach	Polska=100
Bułgaria	2161	123,5
Czechosłowacja	2513	143,5
NRD	2713	155,0
Polska	1751	100
Rumunia	1826	104,3
Węgry	1752	100,1
ZSRR	2193	125,3

Źródło: P. Bożyk, A. Czepurko, S. Góra: *Prognozowanie rozwoju rynku RWPG, op. cit.* (przypis 15), tab. 31 i 32.

[13] Por. S. Kuziński: Wstęp do pracy zbiorowej *Integracja ekonomiczna krajów socjalistycznych*, Warszawa 1970, s. 9—10; Z. Kamecki: *Kierunki rozwoju integracji* [w:] *Integracja ekonomiczna krajów socjalistycznych, op. cit.*, s. 49—76.

[14] Por. Kamecki: *Kierunki rozwoju integracji, op. cit.*

[15] P. Bożyk, A. Czepurko, S. Góra: *Prognozowanie rozwoju rynku RWPG*, PWE, Warszawa 1972.

tych wyników przez kraje socjalistyczne w latach 1969—1970. Za podstawę przyjęto poziom rozwoju krajów RWPG w 1970 roku (szacunek został wykorzystany w tabeli 2, kolumna 3).

Z tabeli 4 wynika, że kraje socjalistyczne będą w 1980 roku nadal poważnie zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju, z tym, że zróżnicowanie to powino ulec dalszemu zmniejszeniu i wyrażać się stosunkiem 1 : 1,5 między minimalnym a maksymalnym poziomem (Polska — NRD). Należy tu zwrócić uwagę, że zmniejszaniu się różnic względnych nie towarzyszy do tej pory zmniejszenie różnic w wyrażeniu bezwzględnym, a wręcz przeciwnie, różnice te rosną. Punktem przełomowym będzie rok, w którym różnice absolutne przestaną rosnąć. Nastąpi to wtedy, gdy:

$$\frac{r_1}{r_2} = \frac{D_2}{D_1}$$

gdzie r oznacza tempo wzrostu, D poziom dochodu narodowego na 1 mieszkańca; subskryptem „1” oznaczono wskaźniki dla kraju słabiej rozwiniętego, a subskryptem „2” dla kraju wyżej rozwiniętego. Z zależności tej wynika, że w miarę zmniejszania się różnic względnych $\frac{D_2}{D_1}$ łatwiej będzie krajom niżej rozwiniętym utrzymać dystans w stosunku do krajów bardziej rozwiniętych, ponieważ będzie to wymagało mniejszej przewagi w tempie wzrostu $\frac{r_1}{r_2}$.

Perspektywy wyrównywania się poziomów rozwoju krajów RWPG są zatem pomyślne, oczywiście przy założeniu utrzymania przewagi w tempie wzrostu przez kraje niżej rozwinięte. Można dokonać częściowej weryfikacji zaprezentowanej prognozy (tabela 4) na podstawie faktycznie osiągniętych przez kraje socjalistyczne wskaźników wzrostu w latach 1971—72 (dla porównania podano średnioroczne tempo wzrostu założone dla okresu 1971—80 przez autorów prognozy).

Tab. 5. Dynamika dochodu narodowego krajów RWPG w latach 1971—80
Die Dynamik von Nationaleinkommen der RGW-Ländern in den Jahren 1971—1980

Kraje	Średnioroczne tempo wzrostu	
	1971—80	1971—72
Bułgaria	6,6	7,0
Czechosłowacja	4,9	5,5
NRD	4,7	5,5
Polska	6,0	9,0
Rumunia	7,3	11,5
Węgry	5,2	6,0
ZSRR	6,4	5,0

Źródło: P. Bożyk, A. Czepurko, S. Góra: *Prognozowanie rozwoju rynku RWPG, op. cit.*, tab. 24 oraz obliczenia własne na podstawie *Rocznika statystycznego GUS 1973, op. cit.*

Zaprezentowane dane potwierdzają w zasadzie słuszność założeń przyjętych przez autorów prognozy, przede wszystkim pod względem wzajemnych relacji omawianych wskaźników. Poziom we wszystkich omawianych krajach (poza Związkiem Radzieckim, gdzie rok 1972 był wyjątkowo niekorzystny ze względu na suszę) wyznaczają wyższe wskaźniki od zakładanych. Szczególnie silne odchylenie *in plus* zanotowano w Polsce — 3 punkty i w Rumunii 4,2 punkta, co sprzyja omawianej tendencji do wyrównywania poziomów rozwoju ekonomicznego krajów RWPG.

Na podstawie naszych rozważań można sformułować wniosek, że podstawowa przeszkoda w rozwoju współpracy produkcyjnej krajów RWPG w postaci zróżnicowania ich poziomów rozwoju będzie prawdopodobnie w przyszłości przezwyciężona przez te kraje.

Zmniejszenie się tego zróżnicowania nie tylko pod względem ilości wytwarzanych produktów, ale także pod względem poziomu technicznego i jakości, powinno pozwolić na rozszerzenie współpracy produkcyjnej krajów RWPG na coraz więcej dziedzin wytwarzania. Tylko wtedy będzie można zrealizować korzyści, jakie niesie z sobą rozwinięty międzynarodowy podział pracy. Osiąganie tych korzyści jest obecnie warunkiem zdynamizowania rozwoju gospodarczego krajów socjalistycznych — a to jest przecież celem, do którego dążą wszystkie omawiane kraje.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о том значении, которое имеет процесс выравнивания уровней экономического развития стран СЭВ для совершенствования сотрудничества между ними, особенно на современном этапе. На основе нескольких оценочных данных анализируются существующие в настоящее время разницы в показателях национального дохода *per capita* стран — членов СЭВ (являющихся наиболее адекватным показателем развития данной страны) и производства основных промышленных изделий. Из этого анализа следует, что несмотря на значительное сближение между уровнями экономического развития рассматриваемых стран, происходящее в период 1950—1972 гг., существующие до сих пор разницы являются серьезным препятствием на пути быстрого развития промышленного сотрудничества между странами — членами СЭВ. Одновременно автор подчеркивает, что развитие производственной специализации и кооперации между странами, СЭВ в настоящее время является условием ускоренного развития этих государств. В свою очередь развитие промышленного сотрудничества способствует выравниванию уровней; об этом свидетельствует опыт, накопленный в этой области странами — членами СЭВ. Следовательно, можно сказать, что между процессом выравнивания уровней развития и процессом укрепления промышленного сотрудничества существует обоюдная связь, имеющая особенно важное значение для дальнейшего развития социалистических стран. Поэтому следующий этап наших исследований будет посвящен перспективам процесса выравнивания уровней развития стран — членов СЭВ.

Оптимистические результаты 1971—1972 гг. в этой области дают нам воз-

можность сделать вывод о том, что в 1970—1980 гг. произойдет дальнейшее сближение между уровнями экономического развития рассматриваемых стран. В заключение можно сказать, что перспективы дальнейшего развития сотрудничества и развития экономической интеграции социалистических стран — членов СЭВ кажутся нам благоприятными.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Artikel wurde bestrebt, auf die Bedeutung des Prozesses der Ausgleichung der Wirtschaftsentwicklungsstufe von RGW-Ländern für die Entwicklung der Zusammenwirkung dieser Länder, besonders auf den gegenwärtigen Entwicklungsetappe hinzuweisen Anhand mehrerer verschiedener Schätzungen untersuchte man die aktuelle Differenzierung der RGW-Länder hinsichtlich der Indexziffer des Nationaleinkommens *per capita*, die am besten entsprechend das Entwicklungsniveau widerspiegelt, welches vom betreffenden Land vertreten wird, sowie hinsichtlich der Produktion der elementaren Industrieerzeugnisse. Von der Untersuchung geht es hervor, dass, trotz sehr wesenhafter Annäherung des Niveaus der Wirtschaftsentwicklung der behandelten Länder in Jahren 1950—1972, bestehenbleibende Abstände ein beträchtliches Hemmnis für die schnelle Entwicklung der Produktionsmitwirkung der RWG-Länder darstellt. Zugleich wird betont, dass die Entwicklung der Spezialisation und der Produktionskooperation der sozialistischen Länder gegenwärtig, wegen der unzweifelhaften Vorteile, welche solche Mitwirkungsform darbietet, eine Bedingung der Beschleunigung der Entwicklung dieser Länder ist. Andererseits, die Entwicklung der Produktionsmitwirkung die Ausgleichung von Niveau begünstigt, worüber die bisherigen Erfahrungen der betreffenden Länder im untersuchten Bereich zeigt. Man sieht also, dass zwischen dem Prozess der Ausgleichung der Entwicklungsstufe und dem der Vertieferung der Produktionsmitwirkung eine Einbahnrückkoplung besteht. Diese Rückkopplung ist besonders wichtig für die Weiterentwicklung der sozialistischen Länder, deswegen die Untersuchung der Zukunftsaussichten betreffs des Prozesses der Ausgleichung der Entwicklugsstufe der betreffenden Länder als die weitere Etappe des Gedankengangs folgt.

Die optimistischen Beschlüsse in dieser Hinsicht, die vermuten, dass in Jahren 1970—1980 weitere Annäherung der Wirtschaftsentwicklungsstufe der betreffenden Länder folgen wird (wie die Ergebnisse der Jahren 1971—1972 es bestätigen), berechtigt uns zur Schlussfolgerung, hinsichtlich der günstigen Perspektiven der Weiterentwicklung der Mitwirkung und des Weitergangs der Wirtschaftsintegration der sozialistichen Länder — der RWG-Mitglieder.